

OSMANLI BÜROKRATLARININ PADİŞAHA SUNDUĞU HEDİYELER THE GIFTS THAT OTTOMAN BUREAUCRATS OFFER TO THE SULTAN

Kayhan ATİK*

Öz

Belki de insanlık tarihi kadar eskiye dayanan hediyeleşme, bireyler arasında arasındaki ilişkilerde önemli olduğu gibi, iki devlet arasındaki ilişkilerde ki diplomatik hediyeleşmelerde bazı anlamları içerir. Ayrıca bir devletin devlet adamları arasındaki hediyeleşme de önem arz eder. Diplomatik hediyeler, bazen iki taraf arasındaki barışın devamlılığını sağlarken, bazen tarafların birbirlerine karşı güçlerini göstermek, bazen de ekonomik, siyasi, kültürel yakınlaşmayı ve toplumlar arası ilişkilerin devamlılığını sağlamak gibi çeşitli amaçlara hizmet eder.

Törenlerde Sultanlara sunulan hediyeler dönemin en gösterişli ve en nadide ürünlerinden oluşmaktaydı. Bu törenlere yönetim her biriminden temsilciler, padişaha bağlı olduklarını gösteren hediyeleriyle katılır; en büyük törenlerde ise yönetim kurumunun bütün üyeleri belirli hediyelerle hazır bulunurdu. Aslında hediye, statü olarak en üst mevkiye bulunan padişahın etrafında onun kulu durumunda olan diğer üst rütbeli kişilerin sadakatlerini gösterdikleri yaygın adetlerden biridir. Böylece hediye alış-verişi ile padişah ve maiyeti arasında, bir tür bağımlılık ilişkisi kurulurdu. Paşalar ise padişaha gönderdiği hediyelerle kendi gücünü de meşrulaştırmış olurdu. Diğer taraftan paşalar da bey olan bölge valileriyle ilişkilerinde bu güven ve sadakati sağlamak için hiyerarşik olarak hediye alışverişinde bulunurdu. İktidara bağlı olan ya da onu temsil eden herkes hediye dağıtır ve kabul ederdi. Hediye vermeyi reddetmek ise itaatsizlik anlamına gelirdi.

Bu çalışmamızda, İstanbul Kadısı Dürri Mehmed Efendi'nin gönderdiği hediyeler, İzmir Kadısı Kırımı Mehmed Efendi'nin hediyeleri, Bursa Kadısı İshakzade Nur Mehmed Efendi'nin hediyeleri Bursa Kadısı İshakzade Nur Mehmed Efendi'nin Padişah'a gönderdiği hediyeler, Sabık Halep Kadısı Osmanzade tarafından Padişah'a hediye edilen kesme (büyük gaşiye, zinpuş), ve Rumeli Kazasker'inin, Ali Efendi'nin hediye olarak gönderdiği bir murassa sorguç, Süleyman Paşa'nın gönderdiği hediyelerin defteri, Anadolu Efendisi Pamukcuzaade Seyyid Abdullah Efendi'nin, Çakırcı, Şahinci ve Atmacacıbaşılardan gelen hediyeler, Rikab-ı Hümayun'a takdim olunan hediyelerden bahsedeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Hediye, Osmanlı, Devlet Adamları.

Abstract

Perhaps giftedness as old as human history is important in the relations between individuals, but also includes some meanings in diplomatic gifts in relations between the two states. In addition, the gifts between the statesmen of a state is also important. Diplomatic gifts sometimes serve for various purposes, such as ensuring the continuity of peace between the two parties, sometimes showing the forces of the parties against each other, and sometimes ensuring the economic, political, cultural convergence and the continuity of inter-communal relations.

The gifts presented to the Sultans in the ceremonies consisted of the most spectacular and rare products of the period. Representatives from each unit of the administration attend these ceremonies with gifts showing that they are attached to the sultan; In the biggest ceremonies, all members of the governing body were present with certain gifts. In fact, the gift is one of the common morasions of the sultan who has the highest status as his status, and shows the loyalty of other high-ranking men who are his dependents. Thus, a gift of exchange between the sultan and his entourage, a kind of dependency relationship was established. The pashas would have legitimized their power with the gifts they sent to the sultan. On the other hand, the pashas also exchanged gifts for their trust in the relations with the regional governors. Anyone who represented or depended on power would distribute and accept gifts. Refusing to give a gift would mean disobedience.

In this study, gifts sent by İstanbul Kadısı Dürri Mehmed Efendi, gifts of İzmir Kadısı Kırımın Mehmed Efendi, gifts of Bursa Kadı İshakzade Nur Mehmed Efendi gifts of Bursa Kadı İshakzade Nur Mehmed Efendi gifts to the Sultan as a gift to the Sultan (big geyiye, zinpuş), and Rumeli Kazasker, Ali Efendi as a gift sent to a murassa crest, the books sent by Suleyman Pasha, the Anatolian Lord Pamukcuzaade Seyyid Abdullah Efendi, Cakirci, Gifts from the Shahinci and Atmacacıbaşıl, and the gifts presented to Rikab-ı Hümayun.

Keywords: Gift, Ottoman, Statesmen.

GİRİŞ

Arapça "hüda, hedy kökünden gelen hidâyet kelimesi: Güzel, yumuşak bir şekilde yol göstermek, doğru yola iletmek' manasındadır. Aynı kökten türeyen 'hediye kelimeside isim olarak kazandığı anlam yol göstermenin temelinde bulunan lütuf ve iyilikle yakından ilgilidir" (El-İsfahânî, 2012, 1103; Şemseddin Sami, 1317, 1506-1507; Sarı, 1982, 1590; Bardakoğlu, 1998, 151-155). Farsça pîşkeş-peşkeş sözcüğü ise sadece

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, kayhanatik@hotmail.com

hükümdar gibi büyük ve önemli kişilere sunulan önemli hediyeye anlamına gelmektedir (Şemseddin Sami, 1317, 367; Steingass, 1975, 276). Türkçede armağan kelimesiyle ifade edilen hediye, insanlar arasında sevgi ve dostluk belirtisi olarak veya toplumsal ilişkiler kuralı olarak karşılıksız verilen nesne anlamına gelir. İnsanlar arasında hediyeleşmeyi, iki tarafın birbirlerine yakınlaşmalarına, dostluklarına, sıcak bağların kurulmasına, iş birliklerinin gelişmesine imkân sağlayan nezaketli bir davranış olarak düşünebiliriz. Hediye, verilen kişinin ilgisini, saygısını ve düşüncesini kendine doğru çekmek, böylece taraflar arasında kuvvetli bir iletişimi sağlayabilmeyi amaçlamaktadır. Hediye, taraflarca yani veren ve verilen kişilerce bir beklenti hâline geldiği zaman, rüşvet'e dönüşme özelliği gösterebilir. Tabii ki o zaman hediye ve rüşveti ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Bu durumda hediyeleri, rüşvetmiş gibi değerlendirmek doğru değildir. Aynı şekilde rüşvetin de hediye gibi gösterilmemesi gerekir.

Hemen her toplumda görülen hediyeleşme geleneğinin neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi vardır. Antropoloji çalışmalarında, ilkel topluluklarda karşılık beklemeden hediye vermenin yanı sıra hediye değişimi ve hediye ile sosyal bağ kurma, sosyal itibar ve onur kazanma amaçlı hediye şekillerinin de bir hayli yaygın olduğundan söz edilir. Bu nedenle de ilk dönemlerde hediyeleşme geleneğinin, sosyal dayanışmayı temin eden mal değişimine dayalı ilkel ekonomi kültürünün bir uzantısı olduğu düşünülebilir. Dinlerde, Tanrı'ya adanan hediyeler O'ndan daha büyük karşılık bekleme, O'nun koruma ve yardımına sığınma amacıyla açıklanır (Bardakoğlu, 1998, 151-155).

Eski Ahid de içtimaî ve dinî hayatın bir parçası ve temelde sevgi, saygı ve şükran nişanesi olarak verilen değişik hediye türlerinden sıkça söz edilir. Hıristiyanlıkta hediye kavramı manevileştirilmiş ve sembolik bir anlamla doldurulmuştur. Hinduizm'de özellikle Brahmanlarda hediye verme geleneği oldukça yaygındır. Eski Grek ve Roma kültüründe evlilik, çocukluk, erişkinlik gibi dönemlerde hediye verme geleneği yaygın olup hediye türü özellikle para idi. (Bardakoğlu, 1998, 151-155).

Kur'an-ı Kerim'de ise hediye verme ve hediye kabul etmenin hükmüyle ilgili özel bir açıklamaya rastlanmaz; sadece Sebe melikesinin Hz. Süleyman'a bazı hediyeler gönderdiği, fakat siyasî amaç taşıması sebebiyle bunların geri çevrildiği anlatılır (en-Neml 27/35-36). Hadislerde ise hediye ve hediyeleşme konusunda ayrıntılı hüküm ve bilgiler bulunur. Hz. Peygamber, hediyeleşmenin kural olarak insanlar arasındaki sevgi ve dostluğu geliştirdiğini, kıskançlık, bencillik ve cimrilik gibi kötü duyguları giderdiğini ve rızkın genişlemesine vesile olduğunu belirterek hediyeleşmeyi teşvik etmiş, verilen hediyelerin -haklı bir sebep yoksa- geri çevrilmemesini istemiştir (Bardakoğlu, 1998, 151-155).

Devlet başkanı da dahil olmak üzere devlet memurlarının hediye alıp vermesinin câiz olup olmadığı veya hangi şartlarda caiz olacağı konusunda literatürde farklı görüşlerin ortaya konmasının sebebi, fakihlerin konuyla ilgili hadisleri yorumlama farklılığından çok, devlet başkanı ve diğer kamu görevlilerine verilen hediyelerin kendi dönemlerinde gerçekte ne anlama geldiği hususunda farklı müşahede ve bilgi birikimine sahip olmaları ve ayrıca bu konuda farklı derecelerde ihtiyatlı davranışlarıdır. Nitekim kaynaklarda Hz. Ömer'in kamu görevlilerinden hediye kabul etmediği, kabul ettiklerini de devlet hazinesine devrettiği, aynı tutumu sürdüren Ömer b. Abdülaziz'in amillerinden görev esnasında verilen hediyeleri hazineye devretmelerini istediği, bir kısım İslâm âliminin de devlet başkanına verilen hediyelerin haram kazanç olduğu görüşünü taşıdığı bilinmektedir.

Türklerde, misafir ağırlamak, tanıdık ve bildik kişilere çeşitli vesilelerle (pîş-keş) yani hediye vermek, güzel huylardan biridir. Bu davranışın, Türklerde bir gelenek olduğu, bilinen gerçeklerdendir. Buna benzer davranış biçimlerinin diğer ülkelerde de olduğu bilinmektedir. Yılbaşı, düğün, seyahat vesilesiyle çoğu ülkelerde insanlar arasında bu etkinliğin yapıldığı görülmektedir. (Pakalın, 1993, 794, 772; Güler, İbrahim, 2012, 1437-1452).

Osmanlı bürokrasisinde devlet adamları arasında hediyeleşmenin kökeninin ta Osman Gazi'ye dayandığı devrin kaynaklarında dile getirilmektedir. Bu anlamda Osman Gazi'nin hem çeşitli vesilelerle hediyeler gönderdiği hem de kabul ettiği bilinen bir husustur. Bu konuda Aşık Paşa Tarihinde şöyle denilmektedir: "Orhan Gazi ol vilayete yürüdü. Bu avrat kardaşıyla geldiler, mübalaga pişkeşler getirdiler" (Tevarih-i Âl-i Osman, Âşıkpaşazade Târihi, 1332, 44). Osmanlı Devleti'nde hediye sunmanın veya hediyeleşmenin nedenleri farklıdır ve bu etkinlik birçok amaca yönelik bulunmaktadır (Pakalın, 1993, 772; Reindl-Kiel 2007, 106-107).

Osmanlı sarayında, Pişkeşçi-i Şehriyari, adı altında bir görevli vardı. Padişah adına saraya gelen hediyeleri almakla vazifeli olan memurun unvanıdır. Dergah-ı Âli ve yahut Ortakapı kapıcıları adı verilen kapıcıların amiri olan Pişkeşçi-i Şehriyari elçilerin getirdikleri ,i hediye divanda vezirlerin önüne getirir, teşhir ederdi. Bundan başka bir memuriyete tâyin edilenler teşekkür için Padişah'ın eteğini öpmeğe geldikleri zaman, Pişkeşçi, bunların önüne düşüp merasim ve teşrifata ait usulleri gösterir ve bu hizmeti

mukakabilinde kendisine hediye ve para verilirdi. Pişkeşçi-i Şehriyarinin senede elbiselik iki çuhasıyla pastırması vardı. İzmir muhızırbaşılığı (mübaşirlik) ile tahtacılık, kassam-ı askerî ve nahiye muhızırlıkları aidatı buna aitti. Vesikalarda « Pişkeşçi-i Hazret-i Şehriyari» suretinde de geçer (Pakalın, 1993, 779).

Hediyeleşmenin Osmanlı toplumundaki durumunu incelemek için kavramı birey, toplum ve yönetici ilişkileri açısından ele almak gerekmektedir. Bireysel ilişkilerde hediye vermek, bireyin değer verdiği insanları mutlu etme ve onlara karşı hislerini belirtmesinin en etkili yoludur. Küçük bir mendilden, bir ülkeye kadar değişik biçimlerde ve büyüklüklerde çeşitlendirilebilen hediyelerin, onu sunan kişinin sosyo-ekonomik konumuna, kişisel zevk ve tercihlerine göre şekillendiği görülmektedir. Toplumsal ilişkilerde özellikle tören veya kutlamalar, ritüeller ve geçiş merasimlerinde hediyeler, vazgeçilmez unsurlardandır. Hediye bu boyutuyla, bağış, ihsan, ödül kavramlarının yanı sıra, teşvik, takdir, yardımlaşma vb. anlamları da yüklenerek sosyal bir fonksiyon kazanır. Toplumsal açıdan kaydedilen gelişmelere göre zaman içinde farklılıklar gösterebilen hediyeler, veren kişiyle alan arasında bir ilişki oluşturmaktadır (Müderrişoğlu, 2014, 269-272; Önal, 2008, 104-110).

Yöneticiler arasında hediyeleşme, gücün ve iktidarın bir göstergesi olarak belirgin bir şekilde yer almaktadır. Osmanlı kültüründe padişah, şehzadeler, saray görevlileri, kadın efendiler ile diğer harem mensuplarının hem kendi aralarında hem de yabancı ülkelerin yönetici, temsilci ve saray çevreleriyle hediyeleşmeleri başlı başına bir inceleme konusu oluşturmaktadır. Osmanlı yönetiminde hediyeleşmenin, hediye sunan ile alan arasında iletişim sağlama, gücün, iktidarın ve ihtişamın gösterilmesi, farklı ülkelerin hanedanları ile yakınlaşma aracı olma ve devlete politik yararlar sağlama gibi pek çok amaca hizmet ettiği bilinmektedir. Osmanlı toplumunda yaygın olarak sunulan hediyeler şu şekilde tasnif edilebilir: Kıyafetler, kumaşlar ve diğer tasarım eşyaları, binek hayvanları, değerli takılar ve taşlar, kokular ve kozmetik malzemeler, gulam ve keniz (köle)ler, kitaplar, mefruşat malzemeleri, saatler vb. (Müderrişoğlu, 2014, 269-272; Önal, Sevda, 2008, 104-110; Ünyay -Açıkgöz, 2018, 290-293).

Osmanlı kültüründe hediye alış-verişinin mutlak güç/otorite (yöneten) ile yönetilen arasında aslında gizli bir iletişim aracı olduğu görülmektedir. Padişaha sunulan hediyeler, sanat çevreleri açısından incelendiğinde, yöneticinin gücünü ve takdirini, sanatçının yetenek ve bağlılığını ispatlama durumunda olduğu bu ilişkide sunulan hediyeler dönemin sosyo-kültürel kabulleri göz önüne alınarak sadakat sembolü değerlendirilmelidir. “Seçilen hediyelerin türlerini alıcının statüsünün yanında vericinin statüsü de belirler. Beylerbeyi ve sancakbeylerinin hediye paketleri özellikle gümüş sürahi, maşrapa, tepsi ve lüks kumaşları kapsarken, kazasker ve defterdar ilmiye mensuplarınınki genellikle kitap da ihtiva ederdi”. Bu kitaplar çoğunlukla, tefsirler (özellikle, Tefsir-i Kadı), Şahnâme-i Firdevsi, Nizam’ın Hamse’si Sa’ad’ın Gülistan’ı ve Bustân’ı gibi eserlerden seçilirdi (Reindl-Kiel 2007, 106-107; Ünyay -Açıkgöz, 2018, 290-293).

Bu çalışmada, BOA, TS. MA. d / 9670, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri), numarada kayıtlı olan padişaha gönderilen hediyelerle ilgili belgeler üzerinde araştırma yapılmıştır. Bu belgeler şunlardır: İstanbul Kadısı Dürri Mehmed Efendi’nin gönderdiği hediyeler, M.21.10.1721 tarihli, TS. MA. d / 9670/0073 numarada kayıtlıdır. İzmir Kadısı Kırımı Mehmed Efendi’nin hediyeleri, M.31.12.1599 tarihli, TS. MA. d / 9670 /0014 numarada kayıtlıdır. Bursa Kadısı İshakzade Nur Mehmed Efendi’nin hediyeleri, M.31.12.1599 tarihli, TS. MA. d / 9670/ 0007 kayıtlıdır. Bursa Kadısı İshakzade Nur Mehmed Efendi’nin Padişah’a gönderdiği hediyeler, M.31.12. 1599 tarihli, TS. MA. d / 9670/0011 numarada kayıtlıdır. Sabık Halep Kadısı Osmanzade tarafından Padişah’a hediye edilen kesme (büyük gaşiye, zinpuş), M.31.12. 1599 tarihli, TS. MA. d / 9670/0009 numarada kayıtlıdır. Rumeli Kazasker’inin, M.31.12. 1599 tarihli, TS. MA. d / 9670/0012 numarada kayıtlıdır. Ali Efendi’nin hediye olarak gönderdiği bir murassa sorguç, M.31.12.1599 tarihli, TS. MA.d / 9670 /0008 numarada kayıtlıdır. Süleyman Paşa’nın gönderdiği hediyelerin defteri, M.31.12.1599 tarihli, TS. MA. d / 9670 /0015 numarada kayıtlıdır. Anadolu Efendisi Pamukcuzade Seyyid Abdullah Efendi’nin, M.31.12.1599 tarihli, TS. MA. d / 9670 /0013 numarada kayıtlıdır. Çakırcı, Şahinci ve Atmacacıbaşılardan gelen hediyeler, M.31.12.1599 tarihli, TS. MA. d / 9670 /0010 numarada kayıtlıdır. Rikab-ı Hümayun’a takdim olunan hediyeleri, M.31.12. 1599 tarihli, TS. MA. d / 9670/0016 numarada kayıtlıdır. Yukarıda tarih ve arşiv numaraları verilen, İstanbul, İzmir, Bursa, Halep kadılarının gönderdiği hediyeler ile Rumeli Kazaskeri, Şahinci, Çakırcı, Atmacacı başıların gönderdiği hediyelerin cinsi, miktarları nelerdir, bunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Belgeleri okurken, bazı yerlerin silinmiş olduğunu gördük. Silinmiş olan ve okunuşundan tam emin olmadığımız birkaç kelimeye suru işareti koyduk.

1- İstanbul Kadısı Dürri Mehmed Efendi'nin Gönderdiği Hediyeler¹

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere İstanbul kadısının gönderdiği hediyeler genellikle giyim eşyaları ve kumaşlardır. Bunlar atlas, Kutni, Badle, Destar, Şalı- Keşmir, Putedari, Sof kumaşlardır. Görüldüğü gibi ilk sırada Mushaf-ı Şerif ve Şerhu'l- Meşarik yer almaktadır. Tabii ki Hediyeği gönderen ilmiye sınıfından bir âlim olunca diğerlerinden farkı da olacaktır. İstanbul kadısının gönderdiği hediyelerin diğerlerinden farkı ise "Mushaf-ı Şerif ve Şerhu'l- Meşarik" tir. Hediyeler içerisinde kitap olması, özellikle Kur'an-ı Kerim ve Sahih-i Buhari nin bulunması, hem hediyeği verenin hemde alanın dindarlığına işaret ederdi. İstanbul kadısı Kur'an-ı Kerim'in yanında hadis şerhi olan "Şerhü'l- Meşarik" i hediye olarak göndermiştir.

Tablo 1- İstanbul Kadısı Dürri Mehmed Efendi'nin Hediyelerini Gösteren Tablo

Hediye Türü	Miktar
Mushaf-ı şerif	1
Şerhü'l- Meşarik ²	1
Badle ³	3
Destar ⁴	3
Şal-ı Keşmir	3
Putedari ⁵	2
Sof ⁶ tob	2
Atlas ⁷	5
Kutni ⁸	5
Zincir tab ⁹	1

2- Bursa Kadısı Olan İshakzade Nur Mehmed Efendi'nin Gönderdiği Hediyeler¹⁰

Bursa kadısı olan İshakzade Nur Mehmed Efendi'nin gönderdiği hediyelerin ilk sırasında Sahih-i Buhari vardır. Aslında bütün kadınların gönderdiği hediyelerin ilk sırasında Kur'an-ı Kerim vardır. Şayet sadece Sahih-i Buhari göndermişse o zaman ilk sırada Sahih-i Buhari vardır. Bunlardan başka döşeklik zerbab, Kutni, Şal-ı buhur, diba bulunmaktadır.

Tablo 2- Bursa Kadısı Olan İshakzade Nur Mehmed Efendi'nin Hediyelerini Gösteren

Hediye Türü	Miktar
Sahih Buhari Tam	1
Döşeklik Zerbab ¹¹	2
Kutni	2
Şal-ı Buhur	2
Diba-yı ¹² Rumi	2

¹ TS. MA. d / 9670/0073

² İbn melek'in Hadis şerhi olan eseri. Bakınız: Suat Koca (2010). İbn Melek'in Mebâriku'l-Ezhâr Şerhu Meşariki'l-Envâr'ındaki Şerh Yöntemi ve Eserin Hadis Şerh Literatüründeki Yeri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53:1 (2012), s. 1-33.

³Bir Hint pamuklusu. Açıkgöz, a. g. t, 330; Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehce-i Osmânî*. Haz: Recep Toparlı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 180.

⁴ Sarık. Açıkgöz, a. g. t, s.333.

⁵ Bir tür Hint pamuklusu. Fatma Ünyay Açıkgöz (2012). *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hediye ve Hediyeleşme(Padişahlara Sunulan ve Padişahların Verdiği Hediyeler Üzerine Bir Araştırma)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tark Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, s. 343;

⁶Tiftik yapığısından ince bükülmüş iplikle dokunan düz bir kumaş.

Yıkayıp, fırınlandıktan sonra kullanılır. Çuhaya göre daha kaliteli, lüks bir kumaştır. Ankara, Tosya ve Koçhisar sofları meşhurdur. Açıkgöz, a. g.t., 330

⁷ İnce ipekten, sık dokunmuş, genellikle düz renkte, nakışlı, hareli, sirmali, elvanî vb. çeşitleri olan parlak bir kumaş. Batılılar buna satin (saten) derler. Açıkgöz, a. g. t. , s. 330.

⁸ Alacanın benzeri bir kumaş olup, pamuk ve ipek karışımı, kalın, eni dar bir kumaştır. Kadın kaftanı yapımında ve döşemelikte kullanılırdı. Başlıca Şam, Bağdad, Bursa ve İstanbul'da önemli ölçüde dokunurdu. Hindistan'da üretilene Hint kutnusu denirdi. Açıkgöz, a. g. T, s. 339.

⁹ Sıcaklık, parlaklık, parıltı.

¹⁰ TS. MA. d / 9670/ 0007

¹¹ Zerbab (Zerbaf/ Zerbef): Altın tellerle, sırma ile karışık dokunmuş bir kumaş olup çözgüsü ipek, atkı ve desenleri altın veya altın karışımı gümüş sirmalıdır. Çok değerli olduğu için ancak Osmanlı saray konaklarında kadınların cepken ve entari gibi dış giysilerinde kullanılmıştır. Açıkgöz, a. g. t, s.349; Mine Esiner Özen (1982).Türkçe'de Kumaş Adları. *Tarih Dergisi*, sayı 33, s. 291-240.

¹² Atlas ile kemha arasında, zemini atlas dokuma, telli ve desenli bir cins kumaş. Giyim-kuşam olarak; kaftan, şalvar, arakiyye (takke) yapımında, mefruşat olarak; sedir örtüsü, yastık, perde, yorgan yüzü yapımında ve yapuk (eğer örtüsü) yapımında kullanılırdı. Açıkgöz, a. g. e, s.333.

3- İzmir Kadısı Kırımı Mehmed Efendi'nin Gönderdiği Hediyeler¹³

İzmir kadısı Kırımı Mehmed Efendi'nin gönderdiği hediyelerin de ilk sırasında Mushaf-ı Şerif vardır. Onun dışında sırayla Dimi Diba, Frengi atlas, Hindi kutni, mukaddem kuşak, Frengi kemha ve destar bulunmaktadır. Bursa Kadısı İshakzade Nur Mehmed Efendi kitap olarak sadece Sahih-i Buhari gönderirken, İzmir kadısı Kırımı Mehmed Efendi de sadece Mushaf-ı Şerif hediye göndermiştir. Fakat İstanbul Kadısı Dürri Mehmed Efendi ise hem Mushaf-ı Şerif ve hemde Şerhu'l- Meşarik göndermiştir.

Tablo 3- İzmir Kadısı Kırımı Mehmed Efendi'nin Hediyelerini Gösteren Tablo

Hediye Türü	Miktar
Mushaf-ı Şerif	1
Dimi ¹⁴ Diba Donluk ¹⁵	5
Frengi Atlas Donluk	5
Hindi Kutni ¹⁶	5
Mukaddem ¹⁷ kuşak	5
Frengi Kemha ¹⁸ Donluk	3
Destar	5

4- Bursa Kadısı İshakzade Nur Mehmed Efendi'nin Gönderdiği Hediyeler¹⁹

Bursa Kadısı İshakzade Nur Mehmed Efendi'nin Hediyelerini gösteren iki ayrı belge vardır. İkisinin de hediyeleri ve adetleri aynıdır. Tablolardan görüldüğü üzere hediyeleşmede kumaş çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu kumaşlar dönemin en değerli kumaşlarıdır. Özellikle kadınların, Rumeli kazaskerinin gönderdiği hediyeler arasında Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerif kitapları olmakla birlikte kumaşlarda önemli bir yer tutmaktadır. Bu belgelerde kitap ve kumaş ağırlıklı olarak hediye gönderilirken, değişik statülerde padişaha sunulan hediyeler ise daha farklılık göstermektedir. ²⁰

Tablo 4- Bursa Kadısı İshakzade Nur Mehmed Efendi'nin Hediyelerini Gösteren Tablo

Hediye Türü	Miktar
Sahih-i Buhari Tam	1
Döşeklik zerbab	2
Kutni	2
Şal-ı Buhur	2
Diba -yı Rumi	2

5- Halep Kadısı Olan Osmanzade Efendi Gönderdiği Hediyeler²¹

Halep Kadısı olan Osmanzade Efendi hediye olarak sadece bir kesme göndermiştir

Tablo 5- Halep Kadısı Olan Osmanzade Efendi Hediyelerini Gösteren Tablo

Hediye Türü	Miktar
Kesme	1

6- Rumeli Kazaskerinin Gönderdiği Hediyeler²²

Rumeli Kazaskerinin gönderdiği hediyelerin de ilk sırasını Mushaf-ı Şerif, Tefsir-i Şerif Beyzavi, Buhari Şerif gelmektedir. Daha önce İstanbul Kadısı Dürri Mehmed Efendi, Mushaf-ı Şerif ve hemde Şerhu'l- Meşarik göndermiş, Burusa kadısı olan İshakzade Nur Mehmed Efendi' de sadece Sahih-i Buhari göndermiş.

¹³ TS. MA. d / 9670 /0014

¹⁴ Verevine dokunmuş kumaş. Açıköz, a. g. e, s.333.

¹⁵ Bir elbiselik kumaş miktarıdır. Reindl-Kiel, a.g.e., s.102-102.

¹⁶ Alacanın benzeri bir kumaş olup, pamuk ve ipek karışımı, kalın, eni dar bir kumaştır. Kadın kaftanı yapımında ve döşemelikte kullanılırdı. Başlıca Şam, Bağdad, Bursa ve İstanbul'da önemli ölçüde dokunurdu. Hindistan'da üretilene Hint kutnusu denirdi. Açıköz, a. g. e, s.339.

¹⁷ Kutnuya benzer bir kumaş çeşidi. Açıköz, a. g. e, s.341.

¹⁸ İpekli dokumalar arasında sarayın ve halkın beğenisine en uygun; ağır, gösterişli, tok bir kumaştır. Kaftanlık ve döşemelik olarak kullanılmıştır. Serâserden farkı doğrudan tel yerine kılardan kullanılmasıdır. AÇIKGÖZ, a. g. e, s.339. Kemha: Çözücü ve atkısı ipek, üst sıra atkısı ayrıca altın alaşımli gümüş veya doğruca gümüşlü klaptanla dokunmuş ipekli kumaştır.

¹⁹ TS. MA. d / 9670/0011; TS. MA. d / 9670/ 0007

²⁰ Açıköz, a.g.t., s. 59, 89, 109, 110.

²¹ TS. MA. d / 9670/0009.

²² TS. MA. d / 9670/0012.

İzmir kadısı Kırımı Mehmed Efendi ise sadece Mushaf-ı Şerif öndermişti. Fakat Rumeli Kazaskeri, Mushaf-ı Şerif, Tefsir-i Şerif Beyzavi, Buhari Şerif, yani hem kuran-ı Kerim, hem Hadis kitabı ve hemde Tefsir kitabı göndermiştir.

Tablo 6- Rumeli Kazaskerinin Hediyelerini Gösteren Tablo

Hediye Türü	Miktar
Mushaf-ı Şerif	1
Tefsir-i Şerif Beyzavi	1
Buhari Şerif	1
Frengi Atlas	4
Zincir tab	3
Diba	3
Putedari	3
Sof	3
Şal-ı ²³ Keşmir	5
Destar	6
Kutni	5

7- Defterdar Ali Efendinin Takdim Ettiği Hediyeler²⁴

Defterdar Ali Efendinin Takdim Ettiği Hediyeler ise zümrüt, elmas, yakut, murassa' sorguç, üç paftalı kuşak kıt'a olarak kaydolmuştur. Burada da defterdarın padişaha takdim ettiği hediyeler ağırlıklı olarak zümrüt, elmas ve yakuttur, kumaş bulunmamaktadır. Halbuki bazan defterdar ve sadrazam Rikâb-ı Hümayûn'a genellikle at hediye ederdi. ²⁵ Dini gün ve gecelerde ki hediyeler ise süslü tesbihler, zümrüt imameli tesbihler, seccadeler, hurma gibi, o günün anlamına uygun hediyelerdir.

Hediye Türü	Miktar
Dört Kebir Zümrüt	1
Dört Kebir Elmas	1
Dört Kebir Yakut	1
Murassa' ²⁶ Sorguç ²⁷	1
Üç Paftalı ? Kuşak Kıt'a	1

8- Padişaha Takdim Olunan Hediyeler²⁸

Rikab-ı Hümayuna takdim olunan hediyelere baktığımız zaman çok çeşitli ve lüks kumaşlar olduğunu görüyoruz. Ayrıca yirmi yedi çeşit kumaş türü ve desenini görüyoruz. Yabancı elçilerin hediyeleri ise bunlardan biraz farklıdır. Elçilerin getirdiği hediyeler ise şunlardır: değerli kumaşlar, erguvanî şallar, kemha parçaları, kadife, Mantua ve Floransa'da üretilmiş dokumalar, kürkler, gümüş eşyalar ve kâseler, şekerlemeler, sabunlar, köpekler, atlar ve avcı şahinler gibi hediyelerdi. ²⁹

Tablo 7- Rikab-ı Hümayuna Takdim Olunan Hediyeilerini Gösteren Tablo

Hediye Türü	Miktar
Destar-ı 'Al Taka ³⁰	4
Al ve Nefti Çubuklu Beyazlı ve Arma? Şükufeli ³¹ Fermayış Şal	1
Beyaz patska ? Çanta Üzerine İşleme Mutalla ? pesend ³² Tob	1
Beyaz dal Çubuklu Marpici ³³ Şal	1
Beyaz Ve Sarı Çubuklu Fermayış Şal	1

²³ Elbiselik de dokunan ama genellikle boyuna omuzlara atılmak, bele veya sarığa sarılmak için kullanılan, yünlü dokumalardan kendine has desenleri olan kıymetli bir kumaş. Hint ve İran şalları meşhurdur. Lahur, Keşmir, Kirman, Horasan önemli dokuma merkezleridir. Özellikle badem şeklindeki karakteristik motifi, pamuk, keten, ipekliler üzerinde de kullanılmış ve "şal deseni" olarak tanınmıştır. Açıkgöz, a. g. e, s.366

²⁴ TS. MA. d / 9670/0008.00.

²⁵ Açıkgöz, a.g.t., s. 60.

²⁶ Değerli taşlarla süslenmiş.

²⁷ Osmanlı döneminde, padişahın ve vezirlerin başlıklarına takılan, tüylerden ve mücevherlerden yapılmış, püskül biçiminde süs.

²⁸ TS. MA. d / 9670/0016. Kimin gönderdiği bilinmemektedir.

²⁹ Açıkgöz, a.g.t., s. 59.

³⁰ Bir nevi sevâyi kumaş topu. Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehce-i Osmânî*. Haz: Recep Toparlı, Ankara, s.366.

³¹ Süslemede sırf çiçek motiflerine dayanan bir tarzın adı. Develioğlu, a.g.e, s.1172.

³² Beğenilmiş.

³³ Büklüm, kıvrım. Şemseddin Sami (1996). *Kamus-ı Türki*. İstanbul, s. 1255.

Diğer Zemini Beyaz Arma Şükufeli Fermayış Şal	1
Elvan Gucerat Çitari ³⁴ tob	5
Elvan Gucerat Gezi ³⁵	1
Fıstıki Mutalla Bendi Rumi Taka	1
Kanarya ? Car Şal	1
Kandilli Beyaz Car Şal	1
Kemmuni ³⁶ Dokuz Çubuklu Mutalla Taka	1
Nar Çiçeği ve güvez Çubuklu Armalı Mutalla	1
Nar Çiçeği Sade Şal	1
Ortası Serpme Beyaz Car Şal ³⁷	1
Penbe ve Beyaz Çubuklu Mutalla	1
Sarı Sade Şal	1
Sarı ve Penbe Çubuklu Mutalla beldar-ı al taka	1
Yeşil ve güvez ³⁸ Çubuklu Marpici Şal	1
Zemini Beyaz Armalı Fermayış Şal	1
Zemini Nar Çiçeği Armalı Fermayış Şal	1
Zemini Güvez Armalı Mutalla taka	1
Zemini Al Mutalla ³⁹ Bend-i Rumi taka	1
Zemini Beyaz Karanfil Mutalla taka	1
Zemini Beyaz Mutalla Bend-i Rum	1
Zemini Beyaz Mutalla Hezar Tüte ! taka	1
Zemini Beyaz Diğer Hezar Tüte ? Mutalla taka	1

9- Anadolu efendisi Seyyid Abdullah Efendinin Gönderdiği Hediyeler⁴⁰

Anadolu Efendisi Seyyid Abdullah efendinin hediyelerine baktığımız zaman yine aynı şekilde ilk başta, Mushaf-ı Şerif, Sahih- i Buhari, Dürer u Gurer bulunmaktadır. Daha sonra Sof, Çiçekli Telli Hitayi, Kebir Ayna, Destar, Keşmir-i Şal Müsevva, Mütenevvi, Zincir tab-ı Diba bulunmaktadır. Anadolu Efendisi Seyyid Abdullah efendinin gönderdiği hediyelerin diğerlerinden farkı ise bir fıkıh kitabı olan Dürer-i Gurer olmuştur.

Tablo 8- Anadolu efendisi Seyyid Abdullah efendinin hediyelerini gösteren tablo

Hediye türü	Miktar
Mushaf-ı Şerif Dede Hattı	1
Sahih- i Buhari	1
Dürer u Gurer ⁴¹	1
Sof	4
Çiçekli Telli Hitayi	3
Kebir Ayna	1
Destar	6
Keşmir-i Şal Müsevva ⁴² Mütenevvi ⁴³	6
Zincir tab-ı Diba	6

10- Çakırcıbaşının Gönderdiği Hediyeler⁴⁴

Çakırcıbaşının gönderdiği hediyelere baktığımız zaman kadınların ve kazaskerin gönderdiği Mushaf-ı Şerif, Tefsir-i Şerif Beyzavi, Sahih- i Buhari, Dürer-i Gurer, Şerhü'l- Meşarık gibi Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Hadis şerhi, fıkıh kitaplarını göremiyoruz. Diba, Kutni, Atlas, Telli Hitayi, Kemha, Sade Hitayi gibi kumaşlar bulunmaktadır. Sadrazam İbrahim Paşa 1684 tevezaret pişkeşi olarak beş bin Frengî altın²¹⁸, elmas ile süslenmiş bir sorguç ve bir kuşak, bir samur kürk, Acem ve Şam dibâsı, sade ve telli Hitayî, mahûd

³⁴ Bir tel ipek, üç te/ pamuk ipliğiyle, bezayağı örgüde dokunmuş bir yollu kumaş türüdür. Genellikle çubukları sarı ve kırmızı olup daha çok Şam'da dokunurdu. Çubukları desenli olarak dokunmuş olanları da vardır. Fikri Salman (2004). Türk Kumaş Sanatında Görülen Geleneksel Kumaş Çeşitlerimiz. *Sanat Dergisi*, Cilt 0, Sayı 6, s.25.

³⁵ Pamuk ve ipek karışımı sert ve hâreli makbul bir kumaş. Salman, a.g.m., s.29.

³⁶ Kimyon . Şemseddin Sami, a.g. e., s. 1183.

³⁷ Dört arşın boyunda kadınların omzuna attığı elbise. Açıköz, a. g. t. s.331

³⁸ Mora çalan koyu kırmızı. www.kubbealti.org.tr

³⁹ Tıllanmış, yaldızlanmış, yaldızlı. Develioğlu, a.g.e, s.805.

⁴⁰ TS. MA. d / 9670 /0013

⁴¹ Fıkıh kitabı. Molla Hüsrev Mehmed b. Feramürz b. Ali, Dürer u Gurer, İstanbul, 1257.

⁴² Eşit kılmak, düzeltmek"ten , düz hâle getirilmiş, düzeltilmiş.

⁴³ Türlü, Çeşitli. Develioğlu, a.g. e, S. 913

⁴⁴ TS. MA. d / 9670 /0010.

çuka, İstanbul serâseri, arka şalı, atlas ve kadife olmak üzere toplam otuz dört elbiselik kumaş sunmuştu. İbrahim Paşa ile çakırcı başının hediyelerini karşılaştırdırca aşağı yukarı kumaş bakımında aynıdır, sadece samur kürk fazladır.⁴⁵

Tablo 9- Çakırcıbaşının hediyelerin gösteren tablo

Hediye Türü	Miktar
Diba Donluk	1
Kutni Donluk	2
Atlas Donluk	2
Kemha Donluk	1
Telli Hitayi Donluk	2
Sade Hitayi Donluk	2

11- Şahincibaşının Gönderdiği Hediyeler⁴⁶

Şahincibaşının gönderdiği hediyelere baktığımız zaman aynı şekilde kadınların ve kazaskerin gönderdiği Mushaf-ı Şerif, Tefsir-i Şerif Beyzavi, Sahih- i Buhari, Dürer-i Gurer, Şerhü'l- Meşarik gibi Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Hadis şerhi ve fıkıh kitaplarını göremiyoruz. Diba, Telli Çekme, Alaca Atlas, Hitayi gibi kumaşlar bulunmaktadır. 1684'te mirahurluktan sadrazamlığa yükselen Süleyman Paşanın vezaret pişkeşi olarak verdiği on bin mamul altına mukabil dokuz bin yaldızî altın (hasene) ile on beş elbiselik Acem ve Şam dibâsı, sade ve telli Hitayî, mahûd çuka gibi hediyeler Enderûn Hazinesi'ne dâhil edilmişti. 1686'da Padişahın Sadrazam Süleyman Paşaya verdiği vezaret hediyesi mukabilinde Süleyman Paşanın padişaha sunduğu hediyeleri ise çok daha kıymetli ve farklı oluşuyla dikkati çekmektedir. İki yüz kırk bir dirhem ağırlığında şemame amber; zümrüt imameli ve taşlarından beşi zümrütten yapılmış inci tespih; elmas ile bezenmiş biri Selimî biri Kürdî kabızalı üç hançer; biri kapağı altın, altı ve üstü birer yakutlu; diğeri elmas, yakut ve zümrütlü sonuncusu ise elmas ile süslenmiş akrep olmak üzere aylı ve günlük üç koyun saati, hediye edilmişti.⁴⁷ Özellikle hançer, saat, tesbih, amber diğer hediyelerden farklıdır.

Tablo 10-Şahincibaşının hediyelerin gösteren tablo

Hediye Türü	Miktar
Diba Donluk	1
Telli Çekme Donluk	1
Alaca Atlas Donluk	1
Hitayi ⁴⁸ Donluk	3

12- Atmacacıbaşı'nın Gönderdiği Hediyeler⁴⁹

Atmacacıbaşı'nın gönderdiği hediyelere baktığımız zaman yine aynı şekilde kadınların ve kazaskerin gönderdiği Mushaf-ı Şerif, Tefsir-i Şerif Beyzavi, Sahih- i Buhari, Dürer-i Gurer, Şerhü'l- Meşarik gibi Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Hadis şerhi, fıkıh kitaplarını göremiyoruz. Telli Hitayi, Sade Hitayi, Hare gibi kumaşlar bulunmaktadır. Eflak voyvodaları, her sene saray hayvanları için muayyen miktarda arpa ve saray matbahı için yirmi bin koyun, balmumu, bal ve tuz verirler; padişaha da hediye olarak cins atlar, av kuşları ve av köpekleri yollarlardı. Sefer zamanında da asker tedarik edip top arabası, beygir ve öküz arabası gönderirlerdi.⁵⁰ Hollanda'dan gelen hediyelerin değerli kumaşlar, saat, ayna, dolap, dürbün, tüfek, şamdan, çeşitli ilaçlar, kokular ve bitkiler olduğu görülmektedir.⁵¹ Atmacacıbaşı ile Eflak voyvodalarının ve Hollanda dan gelen hediyelerde farklıdır. Yörenin ve kültürlerin farklı olması da hediye türünü farklılaştırıyor. Fransa Kralı

XIV. Louis, IV. Mehmet'e gönderdiği çoğunluğu saatlerden oluşan toplam altmış bin guruş değerindeki hediyelerle zararı tazmin ederek Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin bozulmasına engel olmuştu.⁵⁸ Hediyeler şunlardı: İki bin Frengî altın, elmas ile bezenmiş iki adet çengel kuşak, kırmızı ve

⁴⁵ Açıkgöz, a.g.t., s. 88.

⁴⁶ TS. MA. d / 9670 /0010.

⁴⁷ Açıkgöz, a.g.t., s. 89.

⁴⁸ İpekli bir kumaş. Türkistan'da Hitay şehrinde imal edildiği için bu adı almıştır. Osmanlılarda kıvrık dallar arasında, stilize edilmiş çeşitli çiçeklerden oluşan süsleme üslûbu yaygındır. Açıkgöz, a. g. e, s. 337.

⁴⁹ TS. MA. d / 9670 /0010.

⁵⁰ Açıkgöz, a.g.t., s. 106.

⁵¹ Açıkgöz, a.g.t., s. 193.

beyaz mineli bir çift elmas bilezik, bir çift küpe, iki adet elmas yüzük, iki adet yıldızlı ağaç iskemle, kırkar elbiselik Frengî atlas, Frengî hare, altın ve gümüşle işlenmiş kadife, mahûd çuka, beyaz kanvaz ve nakışlı dört köşeli minder, yirmi dokuz elbiselik Acem dibâsı, on bir elbiselik Fransız dibâsı ve üç tanesi, Avrupa’da yeni bir buluş olan sarkaçlı (pandül) saat⁵⁹ olmak üzere beş saatten oluşuyordu. Saatlerden biri kitâbeli, ortası büyük aynalı gümüşlüce, bir diğeri baştan ayağa gümüş zarflı kitâbe aralarında birer billur büyük kubbeli akrep çekmece saati idi. Bir diğeri, büyük, gümüş bir top saat olup; dört akrepli ve yıldızlıydı. Ayrıca ortasında iki kat rakam yazılıydı. Sarkaçlı saatlerden ilki aylı, günlü ve dakikalı, siyah ağaç zarflı ve zarfının yanları bağalı, kule resimli (resm-i kulle) sarkaçlı saat idi. Sarkaçlı saatlerden bir diğeri gümüşten yapılmıştı ve kafes şeklinde (müşebbek) zarfı vardı. Akrep dairesi lacivert mineli ve kubbeli idi; son sarkaçlı saat ise ruznâmeli, aylı ve günlü kule resimli çekmece saati idi. ⁵²

Tablo 11-Atmacacıbaşı'nın hediyelerin gösteren tablo

Hediye Türü	Miktar
Telli Hitayi Donluk	1
Sade Hitayi Donluk	1
Hare ⁵³ Donluk	2

13- Süleyman Paşa'nın Gönderdiği Hediyeler⁵⁴

Süleyman Paşa'nın hediyeleri de padişaha takdim olunan hediyeler gibi çok çeşitli ve lüks kumaşlar olduğunu görüyoruz. Ayrıca otuz çeşit kumaş türü ve desenini görüyoruz. Şam eyaletinden padişah için iki yük Hama şekeri, üç yük şerbet (eşribe), yedişer yük üzüm ve Şam kayısı, üç yük Şam ka,,ki (meyve kurusu); Haseki Sultan için Hama nebati, bir denk ve iki kavanozdan oluşan şerbet, birer denk üzüm, Şam kayısı, Şam ka,,ki ve bir bohça giyecek (esbap) gönderilirdi. Şeyhülislam için, iki kap Hama nebati, iki kavanoz eşribe, birer denk üzüm ve Şam kayısı idi. Sadrazama da benzer hediyeler giderdi. Bunlar dört kap Hama nebati, dört kavanoz eşribe, birer denk üzüm, Şam kayısı ve Şam ka'ki idi. ⁵⁵ Eyaletlerden gelen hediyelerle Süleyman Paşanın gönderdiği hediyelerde farklıdır. Özellikle o yöreye ait hediyelerdir.

Kraliçe I. Elizabeth, 1583'te daimi elçi olarak görevlendirdiği Harborne ile III. Murat'a sunulmak üzere değerli hediyeler de göndermişti. Bu hediyeler, değerli dokumalar, gümüş kaplar, farklı cinslerde beş köpek ve beş yüz sterlin değer biçilen sanatkârane yapılmış bir saatten oluşuyordu. Saat gümüş ve başka madenlerden bir taşa oturtulmuş, dört köşe biçimli olup, dört bölüme ayrılmıştı. Saatin bir tarafında av sahnesi canlandırılmış, gümüş ağaçlardan bir orman, ormanda ejder, arslan, panter, yılan gibi hayvanlar; ağaçların arasında köpeklere kovalatılan geyikler ve at sırtında onları izleyen avcılar; başka bir tarafta ise su çeken adamlar, el arabasıyla maden taşıyan adamlar tasvir edilmişti. Saatin iki yanında ise koyunlarını çeşmeye götüren çobanlar, tarlalarını sabanlayan çiftçiler, ilerleyen atlı ve yaya askerler vardı. Saatin tepesinde bir kale, kalede de bir değirmen duruyordu. Kalenin çevresini, üstünden köprü geçen bir akarsu çevrelemekteydi. Tasvirlerin hepsi gümüşlendi ve saatin çevresi mücevherle kaplıydı. ⁵⁶ Daha önce belirttiğimiz gibi padişaha gönderilen hediyelerin türlerin alıcının statüsünün yanında vericinin statüsü de belirlerdi. Bu durumda hediye Kraliçe I. Elizabeth'ten III. Murat'a gelince hediye türü ve değeride çok artıyordu. Gerçekten Süleyman paşa'nın gönderdiği hediyeler çok farklı ve tür olarak zengindir. Diğerlerinden farkı ise, altın At Zinciri, altın üzengi, beş çift altın kablü gem, murassa yıldızlı yakutlu alınlık, murassa yıldızlı, yakutlu burunluk gibi.

Tablo 12- Süleyman Paşa'nın hediyelerini gösteren tablo

Hediye türü	Miktar
Fıstıklı frengi Kemha Kıt'a	8
Miskî Frenkî kemhâ ⁵⁷	3
Kırmızı bir? Peleng ⁵⁸ Seraser Kıt'a	2
Levn Frengi Kemha Kıt'a	3
Mavi frengi Kemha Kıt'a	5
Kırmızı frengi Kemha Kıt'a	6

⁵² Açıkgöz, a.g.t., s. 195.

⁵³ İpek ve iplik karışımı bir kumaş olup, sık dokunmuş, görünüşü kendinden dalgalıdır. Venedik mevçli, nakışlı hare, Frengî sade hare, gibi yabancı cinslerinin yanısıra Bursa ve İstanbul haneleri de bulunmaktadır. Bursanın telli, pullu, sade ve renkli haneleri vardır. Açıkgöz, a. g. e, s.336.

⁵⁴ TS. MA. d / 9670 /0015.

⁵⁵ Açıkgöz, a.g.t., s. 98.

⁵⁶ Açıkgöz, a.g.t., s. 188-189.

⁵⁷ Kemha: Çözücü ve atkısı ipek, üst sıra atkısı ayrıca altın alaşımli gümüş veya doğruca gümüşlü klapantla dokunmuş ipekli kumaştır

⁵⁸ İrice, kara benek li n ak 1 ş ları olan kumaşlara ve bu kumaş lardan yap 1 lan esvaplara veri len ad. Özen, a.g.m. s.328

Sarı frengi Kemha Kıt'a	3
Yeşil frengi Kemha Kıt'a	1
Kırmızı iri benek Kıta	1
Kırmızı mühr-i Süleymani Kıt'a	3
Siyah benekli Kıt'a	2
Kırmızı serâser ⁵⁹ benek, der-Peleng	2
Kırmızı serâser yeşil yapraklı	2
Asmani ⁶⁰ Yezdi ⁶¹ Çatma ⁶²	1
Kırmızı İri Benekli Seraer	1
Kırmızı Yezdi Çatma Kıt'a	1
Sürmayi ⁶³ Frengi Atlas Kıt'a	2
Âsmâni ⁶⁴ Frengi Atlas Kıt'a	3
Beneviş ⁶⁵ Frengi Atlas Kıt'a	3
Siyah Frengi Atlas Kıt'a	3
Miski ⁶⁶ Frengi Atlas Kıt'a	1
Levn ⁶⁷ Frengi Atlas Kıt'a	5
Kırmızı Frengi Atlas Kıt'a	9
Sarı Frengi Atlas Kıt'a	7
Yeşil Frengi Atlas Kıt'a	1
Altun At Zinciri	5
Altun Üzengi Piyade ? Beş Çift	5
Altun Kablu Gem	5
Murassa Yalduzlu Yakutlu Alınlık	5
Murassa Yalduzlu Yakutlu Burunluk	5

Sonuç

Bütün toplumda görülen hediyeleşme geleneğinin neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir geçmişine sahiptir. İkel topluluklarda karşılık beklemeden hediye vermenin yanı sıra hediye değişimi ve hediye ile sosyal bağ kurma, sosyal itibar ve onur kazanma amaçlı hediye şekillerinin de bir hayli yaygın olduğundan söz edilir. Hediyeleşme yöneticiler arasında, gücün ve iktidarın bir göstergesi olarak belirgin bir şekilde yer almaktadır. Osmanlı kültüründe padişah, şehzadeler, saray görevlileri, kadın efendiler ile diğer harem mensuplarının hem kendi aralarında hem de yabancı ülkelerin yönetici, temsilci ve saray çevreleriyle hediyeleşmeleri başlı başına bir inceleme konusu oluşturmaktadır. Osmanlı kültüründe hediye alış-verişinin mutlak güç/otorite (yöneten) ile yönetilen arasında aslında gizli bir iletişim aracı olduğu görülmektedir.

Padişaha gönderilen hediyelerin türlerin alıcının statüsünün yanında vericinin statüsü de belirlerdi. Beylerbeyi ve sancakbeylerinin hediye paketleri özellikle gümüş sürahi, maşrapa, tepsi ve lüks kumaşları kapsarken; kadılar, kazasker ve defterdar ilmiye mensuplarınınki genellikle kumaşlarla birlikte kitap da ihtiva ederdi. Bu kitaplar çoğunlukla, tefsirler (özellikle, Tefsir-i Kadı), Şahnâme-i Firdevsi, Nizami'nin Hamse'si Sa'adî'nin Gülistân'ı ve Bustân'ı gibi eserlerden seçilirdi.

Tablolardan anlaşıldığı gibi İstanbul kadısının gönderdiği hediyeler genellikle giyim eşyaları ve kumaşlardır. Bunlar atlas, Kutni, Badle, Destar, Şalı- Keşmir, Putedari, Sof kumaşlardır. Görüldüğü gibi ilk sırada Mushaf-ı Şerif ve Şerhu'l- Meşarik yer almaktadır. Tabii ki Hediye gönderen ilmiye sınıfından bir âlim olunca diğerlerinden farkı da olacaktır. İstanbul kadısının gönderdiği hediyelerin diğerlerinden ise "Mushaf-ı Şerif ve Şerhu'l- Meşarik" tir. Hediyeler içerisinde kitap olması, özellikle Kur'an-ı Kerim ve Sahih-i Buhari nin bulunması, hem hediyeyi verenin hemde alanın dindarlığına işaret ederdi. İstanbul kadısı Kur'an-ı Kerim'in yanında hadis şerhi olan "Şerhü'l- Meşarik" i hediye olarak göndermiştir. Burusa kadısı olan İshakzade Nur Mehmed Efendi'nin gönderdiği hediyelerin ilk sırasında Sahih-i Buhari vardır. Aslında bütün kadınların gönderdiği hediyelerin ilk sırasında Kur'an-ı Kerim vardır. Şayet sadece Sahih-i Buhari

⁵⁹ Seraser: Çözgüsü ipek, atkısı, altın alaşımli gümüş tel veya doğruca gümüş tel kullanılarak dokunan kumaş oluyor. Bir baştan bir başa.

⁶⁰ Açık mavi. Develioğlu, a.g. e, s. 51.

⁶¹ İran'da Yezd'de "yezdi" adı verilen ince ipekli kumaşlar dokunmakta idi.

⁶² Çatma: Dokumuş özelliğiyle kadifenin bir cinsi olan ve Fransızların "velour a double hauteur" dedikleri bu kumaşın kadifeden farkı, zemine oranla çiçeklerinin veya süslemesinin, yani havının daha yüksek oluşudur. Çatma, altın iplikli kadifedir diyebiliriz.

⁶³ "Sürmayi" koyu fındıkiye yakın bir renktir.

⁶⁴ Açık mavi.

⁶⁵ Su yüzünde, maden ve ipekli kumaş gibi şeylerde görülen ince dalgalar, hare.

⁶⁶ Ceylanın göbeğinden çıkan güzel koku. Şemseddin Sami, a.g. e., s.1343.

⁶⁷ Renk, boya, sıfat. Develioğlu, a.g. e, S. 632.

göndermişse o zaman ilk sırada Sahih-i Buhari vardır. Bunlardan başka döşeklik zerbab, Kutni, Şal-ı buhur, diba bulunmaktadır. İzmir kadısı Kırımı Mehmed Efendi'nin gönderdiği hediyelerin de ilk sırasında Mushaf-ı Şerif vardır. Onun dışında sırayla Dimi Diba, Frengi atlas, Hindi kutni, mukaddem kuşak, Frengi kemha ve destar bulunmaktadır. Bursa Kadısı İshakzade Nur Mehmed Efendi kitap olarak sadece Sahih-i Buhari gönderirken, İzmir kadısı Kırımı Mehmed Efendi de sadece Mushaf-ı Şerif hediye göndermiştir. Fakat İstanbul Kadısı Dürri Mehmed Efendi ise hem Mushaf-ı Şerif ve hemde Şerhu'l- Meşarik göndermiştir.

Aynı şekilde Rumeli Kazaskerinin gönderdiği hediyelerin de ilk sırasını Mushaf-ı Şerif, Tefsir-i Şerif Beyzavi, Buhari Şerif gelmektedir. Daha önce İstanbul Kadısı Dürri Mehmed Efendi, Mushaf-ı Şerif ve hemde Şerhu'l- Meşarik göndermiş, Burusa kadısı olan İshakzade Nur Mehmed Efendi'de sadece Sahih-i Buhari göndermiş. İzmir kadısı Kırımı Mehmed Efendi ise sadece Mushaf-ı Şerif göndermişti. Fakat Rumeli Kazaskeri, Mushaf-ı Şerif, Tefsir-i Şerif Beyzavi, Buhari Şerif, yani hem kuran-ı Kerim, hem Hadis kitabı ve hemde Tefsir kitabı göndermiştir. Halep Kadısı olan Osmanzade Efendi hediye olarak sadece bir kesme göndermiştir.

Kimin gönderdiği belirtilmeyen Rikab-ı Hümayuna takdim olunan hediyelere baktığımız zaman çok çeşitli ve lüks kumaşlar olduğunu görüyoruz. Ayrıca yirmi yedi çeşit kumaş türü ve desenini görüyoruz. Anadolu Efendisi Seyyid Abdullah efendinin hediyelerine baktığımız zaman yine aynı şekilde ilk başta, Mushaf-ı Şerif, Sahih- i Buhari, Dürer u Gurer bulunmaktadır. Daha sonra Sof, Çiçekli Telli Hitayi, Kebir Ayna, Destar, Keşmir-i Şal Müsevva, Mütenevvi, Zincir tab-ı Diba bulunmaktadır. Anadolu Efendisi Seyyid Abdullah efendinin gönderdiği hediyelerin diğerlerinden farkı ise bir fıkıh kitabı olan Dürer-i Gurer olmuştur. Çakırcıbaşının gönderdiği hediyelere baktığımız zaman kadıların ve kazaskerin gönderdiği Mushaf-ı Şerif, Tefsir-i Şerif Beyzavi, Sahih- i Buhari, Dürer-i Gurer, Şerhu'l- Meşarik gibi Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Hadis şerhi, fıkıh kitaplarını göremiyoruz. Diba, Kutni, Atlas, Telli Hitayi, Kemha, Sade Hitayi gibi kumaşlar bulunmaktadır. Aynı şekilde Şahincıbaşının ve Atmacıbaşı'nın gönderdiği hediyelere baktığımız zaman kadıların ve kazaskerin gönderdiği Mushaf-ı Şerif, Tefsir-i Şerif Beyzavi, Sahih- i Buhari, Dürer-i Gurer, Şerhu'l- Meşarik gibi Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Hadis şerhi, fıkıh kitaplarını göremiyoruz. Diba, Kutni, Atlas, Telli Hitayi, Kemha, Sade Hitayi gibi kumaşlar bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA, TS. MA. d / 9670 /0007.
BOA, TS. MA. d / 9670 /0008.
BOA, TS. MA. d / 9670/0009.
BOA, TS. MA. d / 9670 /0010.
BOA, TS. MA. d / 9670/0011.
BOA, TS. MA. d / 9670 /0012.
BOA, TS. MA. d / 9670/0013.
BOA, TS. MA. d / 9670 /0014.
BOA, TS. MA. d / 9670 /0015.
BOA, TS. MA. d / 9670 /0016.
BOA, TS. MA. d / 9670/0073.

Kitap ve Makaleler

- Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehce-i Osmânî*. Haz: Recep Toparlı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Âşıkpaşazade (1332). *Tevârih-i Âl-i Osman, Âşık Paşazade Târîhi*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
Bardakoğlu, Ali (1998). Hediye. *TDVİA*, c. 17, ss. 151-155, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
El-İsfahâni, Râgıb (2012). *el-Müfredât, Kur'an Kavramları Sözlüğü*. Terc. : Abdülbaki Güneş- Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları.
Güler, İbrahim (2012). Osmanlı Bürokrasisinde (Devlet Adamları Arasında) Hediyeleşme (Armağanlaşma) Etkinlikleri: Garb Ocakları Hediyeleri. 38. *ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Bildirileri, C. I, Ankara.
Müderrişoğlu, Ayşen (2014). Ottoman Gifts in The 18th Century Through The East-West Perspective. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Cilt: 7 Sayı: 34.
Önal, Sevda (2008). Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme. *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 11, Sayı: 1.
Özen, Mine Esiner (1982). Türkçe'de Kumaş Adları. *Tarih Dergisi*, sayı 33.
Pakalın, Mehmed Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Reindl-Kiel, Hedda (2007). Osmanlı'da Hediye (16.-17. Yüzyıl). *Hediye Kitabı*. Haz. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
Sarı, Mevlüt (1982). *El- Mevarid- Arapça- Türkçe Sözlük*. İstanbul: Bahar Yayınları.
Steingass, F. (1975). *Persian- English Dictionary*. Beyrut: Librairie du Liban.
Şemseddin Sami (1317). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
Ünyay Açıkgöz, Fatma (2018). Osmanlı Devleti'nde Pişkeş (XVII. Yüzyıl). *Turkish Studies*, Volume: 13/24, 290-293.
Ünyay Açıkgöz, Fatma (2012). *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hediye ve Hediyeleşme(Padişahlara Sunulan ve Padişahların Verdiği Hediyeler Üzerine Bir Araştırma)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.